

УДК 379.851

Ліхоносова Г.С.

кандидат економічних наук, доцент,  
провідний науковий співробітник

Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

## ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

У статті подано авторське бачення на існуючі трансформаційні підходи щодо соціально-економічної орієнтації туристичної галузі України. Узагальнено сучасні нові організаційні форми управління підприємствами туристичної сфери. Визначено напрями удосконалення пріоритетних завдань щодо розвитку туризму і запровадження ефективних методів економічного стимулювання. Розроблено інноваційну SWOT-матрицю курортно-рекреаційного осередку м. Коблево (Україна). Запропонований соціально-економічний підхід щодо забезпечення трансформації регіонального туристичного осередку передбачає пошук варіанту його беззбитковості. Варіація обмежень за основними показниками дозволяє особі, що приймає рішення, вибрати оптимальний варіант.

**Ключові слова:** трансформація, туристична галузь, соціально-економічний розвиток, матриця, потенціал.

### Лихоносова А.С. ТРАНСФОРМАЦИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ОРИЕНТАЦИИ ТУРИЗМА УКРАИНЫ

В статье представлено авторское видение на существующие трансформационные подходы к социально-экономической ориентации туристической отрасли Украины. Обобщены современные новые организационные формы управления предприятиями туристической сферы. Определены направления совершенствования приоритетных задач по развитию туризма и внедрение эффективных методов экономического стимулирования. Разработана инновационная SWOT-матрица курортно-рекреационного центра г. Коблево (Украина). Предложенный социально-экономический подход по обеспечению трансформации регионального туристического центра предусматривает поиск варианта его безубыточности. Вариация ограничений по основным показателям позволяет лицу, принимающему решения, выбрать оптимальный вариант.

**Ключевые слова:** трансформация, туристическая отрасль, социально-экономическое развитие, матрица, потенциал.

### Likhonosova G.S. TRANSFORMATION OF SOCIO-ECONOMIC ORIENTATION OF THE TOURIST DEPARTMENT OF UKRAINE

The article presents the author's vision on the existing transformational approaches to the socio-economic orientation of the tourism industry in Ukraine. Modern organizational forms of management of enterprises of tourism industry are summarized. The directions of improvement of priority tasks concerning tourism development and introduction of effective methods of economic stimulation are determined. An innovative SWOT-matrix of the resort and recreation center of Koblevo (Ukraine) was developed. The proposed socio-economic approach to ensuring the transformation of the regional tourist center involves finding a variant of its break-even. Variation of restrictions on key indicators allows the decision maker to choose the best option.

**Keywords:** transformation, tourism industry, socio-economic development, matrix, potential.

**Постановка проблеми.** Сучасний рівень соціально-економічного розвитку держави та регіонів, неординарність трансформаційних процесів визначають необхідність дослідження нових підходів до обґрунтування трансформації соціально-економічної орієнтації туристичної галузі України. Вони ґрунтуються на визнанні взаємопов'язаних соціальних, економічних, екологічних, структурно-інноваційних сфер діяльності в регіоні, що базуються на сукупності різноманітних траєкторій соціально-економічного розвитку регіону з наявним ресурсним забезпеченням і структурою міжрегіональних та внутрішньорегіональних зв'язків.

В умовах сучасної глобальної конкуренції організація управління розвитком курортно-рекреаційної сфери може бути успішною на основі єдиної політики країни, яка повинна виражатися у розробці національної програми розвитку рекреаційної сфери, основу якої становить загальнодержавна стратегія. Основні положення та завдання цієї моделі являють собою моделі регіонального розвитку, покладені, в основу відповідних цільових програм.

Ефективна організація механізму регулювання регіонального розвитку, окремих сфер регіональної економіки, досягається побудовою певної системи управління ними, яка ґрунтується на врахуванні регіональних особливостей їхнього розвитку, на застосуванні спеціальних механізмів їхнього регулювання.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Питання розвитку туристичної галузі в Україні досить глибоко досліджено в останні роки соціально-економічного розвитку країни, окрема Дудкіна О. П.

[1, с. 133-136], Панухник Я.Г. [2, с. 142] та Мусієнко Д.В. [4, с. 15] загострює увагу на стратегічних туристичних осередках країни, їхнього пожвавлення шляхом детінізації отриманих доходів підприємств рекреаційної сфери. Однак, сучасна трансформаційні умови становлять новий вектор розвитку для туристичної сфери України – соціально-економічну орієнтацію з врахуванням принципів соціального партнерства, мобільності, економічної рівноваги та адаптивності новим законодавчим актам.

**Метою даного дослідження є аналіз тенденцій соціально-економічних трансформацій в Україні як чинника, який істотно впливає на розвиток регіонального туризму.** Безумовно, соціально-економічні трансформації, що наразі відбуваються на теренах України, поступки до економічного зростання та соціальні зміни в суспільстві здатні вплинути на зростання добробуту суспільства і розкривають потенційні можливості розвитку як в'їзного, так і виїзного туризму. Економічні зміни в країні з багатомільйонним потенціалом туристичних ресурсів за умови зростання добробуту суспільства в перспективі можуть вплинути на розвиток туристичного бізнесу в окремих регіонах, рекреаційних зонах, стимулювати розвиток туристичних послуг і вносити корективи в тенденції та напрямки розвитку національного господарства.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Історія розвитку суспільства підтверджує, що найбільш ефективною і динамічною економічною системою є така система, в якій виробничі відносини і механізм господарювання забезпечують підпорядкування відтворювальних процесів завданням розвитку особис-

тості, долаючи відчуження людини від продуктів його праці, засобів виробництва, інтересів суспільства і культури. В цьому випадку економіка може бути названа соціально-орієнтованою або, так званої, «економікою для людини». Орієнтація економіки на розвиток людини і, перш за все, через сферу послуг дає свої позитивні результати в області розвитку науково-технічного прогресу та економічної ефективності.

Україна є однією із найбільших європейських держав, геополітичне розташування, природні та антропогенні ресурси якої сприяють розвитку національного туризму. Існуючий туристично-рекреаційний потенціал спонукає входженню України, як однієї з найбільш розвинених туристичних держав, на світовий ринок. Туристична сфера є однією із стратегічних галузей народного господарства, за допомогою якої відбувається подальший соціально-економічний розвиток держави. Туристична сфера здійснює істотний вплив на соціальне та економічне становище держави та її регіонів. Вона не тільки залучає більшість галузей економіки, таких як сільське господарство, будівництво, транспорт, зв'язок, легка і важка промисловість, комунальне господарство, культура, мистецтво тощо, а й сприяє їх розвитку. Туризм усе частіше виступає у ролі індикатора політичних відносин між державами, стабілізатора в партнерських відносинах на міжнародній політичній арені. Тому, зважаючи на роль та значення туризму, держава проголосила його одним із пріоритетних напрямів розвитку національної економіки та культури, сферою реалізації прав і потреб людини, однією із визначальних складових соціально-економічної політики держави та регіонів

Проте, якщо розвиток туризму не контролювати, то можуть виникнути певні економічні проблеми. Перш за все економічні вигоди значно зменшуватимуться, якщо у сфері туризму – чимала частка імпортованих товарів і послуг, а багатьма туристичними об'єктами володіють і управляють іноземні компанії. При такому стані скорочуються чисті доходи і надходження іноземної валюти від туризму, а це може призвести до виникнення почуття неприємності у населення відповідної держави. Деякі шляхи формування туристичної інфраструктури не можливі без володіння чи управління іноземних компаній. Це може бути необхідним на початкових етапах розвитку, коли національний капітал і управлінський потенціал обмежені (наприклад, острівні держави). Досвід свідчить, що за своєю природою управління у сфері туризму неоднорідне: воно виступає як єдність взаємопов'язаних і взаємозалежних функцій, індивідуальної і колективної праці, відносин у різних формах власності. Управління являє собою цілеспрямований вплив керівних органів на служби сервісу з метою орієнтації на задоволення соціальних потреб людей у туристичних послугах, підвищення ефективності роботи і забезпечення прийнятного рівня їхньої прибутковості. Від якості управління значною мірою залежать результати наданих туристичних послуг та вибір шляхів і засобів досягнення цих результатів.

Об'єктом дослідження у якості наочного відображення соціально-економічних трансформацій туристичних осередків обрано м. Коблево, Миколаївської області України. На думку автора саме такі маленькі осередки надання туристичних послуг в найближчому часі стануть потужною платформою розвитку оновленого туристичного бізнесу в Україні. Наразі м. Коблево, як туристичний осередок, недостатньо поширений серед пропозицій туристичного ринку

України, однак вже зараз наочною стає тенденція до розкриття його потенційних туристично-рекреаційних можливостей. Навіть деякі, притаманні м. Коблево соціально-економічні нерівності та збурювання туристичного сервісу, якщо вони відбуваються з невисокою ентропією, можуть сприяти збільшенню заощаджень туристичного капіталу та інвестиційних капіталовкладень в розвиток даного туристичного осередка, активізувати мотиваційний механізм дієвих стратегічних зрушень.

Протягом останнього року в Миколаївській області активно обговорюються перспективи розвитку Коблево [4]. Довгий час представники сільської влади намагаються знайти спільну мову з підприємцями курортної зони, виробити спільну стратегію, але наочних результатів щодо сприяння розвитку туристичного осередка разі не багато.

З метою розвитку таких регіональних туристичних осередків як м. Коблево потрібно надати споживачеві комплексний туристичний продукт. Крім того, значну увагу треба приділити консолідації зусиль власників туристичного бізнесу для спільного налагодження «туристичного клімату» в зоні відпочинку. Головним для приморського регіону є набережна [5, с. 15] і для курорту Коблево це вкрай важливе питання. Першочерговим завданням для підвищення туристичної спроможності регіону є налагодження співпраці між підприємцями і владою. На сьогодні створена робоча група з розробки обласної програми розвитку туризму і курортів на 2016-2020 роки [6, с. 13], проект якої вже представлений і найближчим часом планується презентація і прийняття даної програми, яка дасть можливість залучати кошти для розвитку туристичної галузі, як на обласному, так і на державному рівнях. Програма розроблена в контексті реалізації Стратегії розвитку Миколаївщини до 2020 року [4].

Для порівняння показників інформація щодо загальної кількості туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності наведена в табл. 1

Проведений SWOT-аналіз стану курортно-рекреаційного осередку м. Коблево, з точки зору стратегічного аналізу та регіональним економічним простором представлений на рис. 1.

На основі аналізу показників господарської та туристичної діяльності курортно-рекреаційного осередку м. Коблево запропоноване рівняння прогнозного прибутку, який стане результатом соціально-економічних трансформацій регіону.

$$\Pi_{np} = (Q_{oz} - CQ_{np}) \times (B_n + B_{of}) . \quad (1)$$

Основні показники, які впливають на величину прогнозованого прибутку туристичного осередка:

$\Pi_p$  – прогнозований прибуток туристичного осередка;

$Q_{oz}$  – загальне число оздоровлених, осіб;

$CQ_{np}$  – середня чисельність працівників туристично-рекреаційної сфери, осіб;

$B_n$  – середня вартість путівки, грн. ;

$B_{of}$  – залишкова вартість основних фондів, тис. грн.

Вказані показники по різному впливають на величину прибутку. Найбільш впливає на величину прогнозного прибутку туристичного осередка середня чисельність працівників туристично-рекреаційної сфери. При збільшенні цього показника на одиницю, прибуток знижується на декілька одиниць одразу. Другий за значимістю - загальне число оздоровлених осіб, збільшення його на одиницю, веде до збільшення прибутку туристичного осередка.

Таблиця 1

Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності

Показники	2014						2015					
	Громадяни України			Іноземні громадяни			Громадяни України			Іноземні громадяни		
	усього	у тому числі обслуговані		усього	у тому числі обслуговані		усього	у тому числі обслуговані		усього	у тому числі обслуговані	
		туроператорами	тур-агентами		туроператорами	тур-агентами		туроператорами	тур-агентами			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Юридичні особи												
Кількість обслугованих туристів												
(без екскурсантів) - усього	2200339	1631889	568450	16618	12502	4116	1800277	1140575	659702	14550	10550	4000
у тому числі подорожуючих												
в межах території України	274995	182795	92200	x	x	x	301865	219218	82647	x	x	x
за кордоном	1925344	1449094	476250	x	x	x	1498412	921357	577055	x	x	x
Фізичні особи-підприємці												
Кількість обслугованих туристів												
(без екскурсантів) - усього	207680	x	207680	452	x	452	204140	x	204140	609	x	609
у тому числі подорожуючих												
в межах території України	47751	x	47751	x	x	x	55162	x	55162	x	x	x
за кордоном	159929	x	159929	x	x	x	148978	x	148978	x	x	x
Кількість екскурсантів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності - юридичними особами у 2014 році становила 1109180 осіб, з них іноземців - 4486 осіб; фізичними особами-підприємцями - 65522 особи, з них іноземців - 1007 осіб; юридичними особами у 2015 році - 64985 осіб, з них іноземців - 1059 осіб; фізичними особами-підприємцями - 60486 осіб, з них іноземців - 183 особи.												

Кількість екскурсантів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності - юридичними особами у 2014 році становила 1109180 осіб, з них іноземців - 4486 осіб; фізичними особами-підприємцями - 65522 особи, з них іноземців - 1007 осіб; юридичними особами у 2015 році - 64985 осіб, з них іноземців - 1059 осіб; фізичними особами-підприємцями - 60486 осіб, з них іноземців - 183 особи.

Джерело: узагальнено автором на підставі [7]

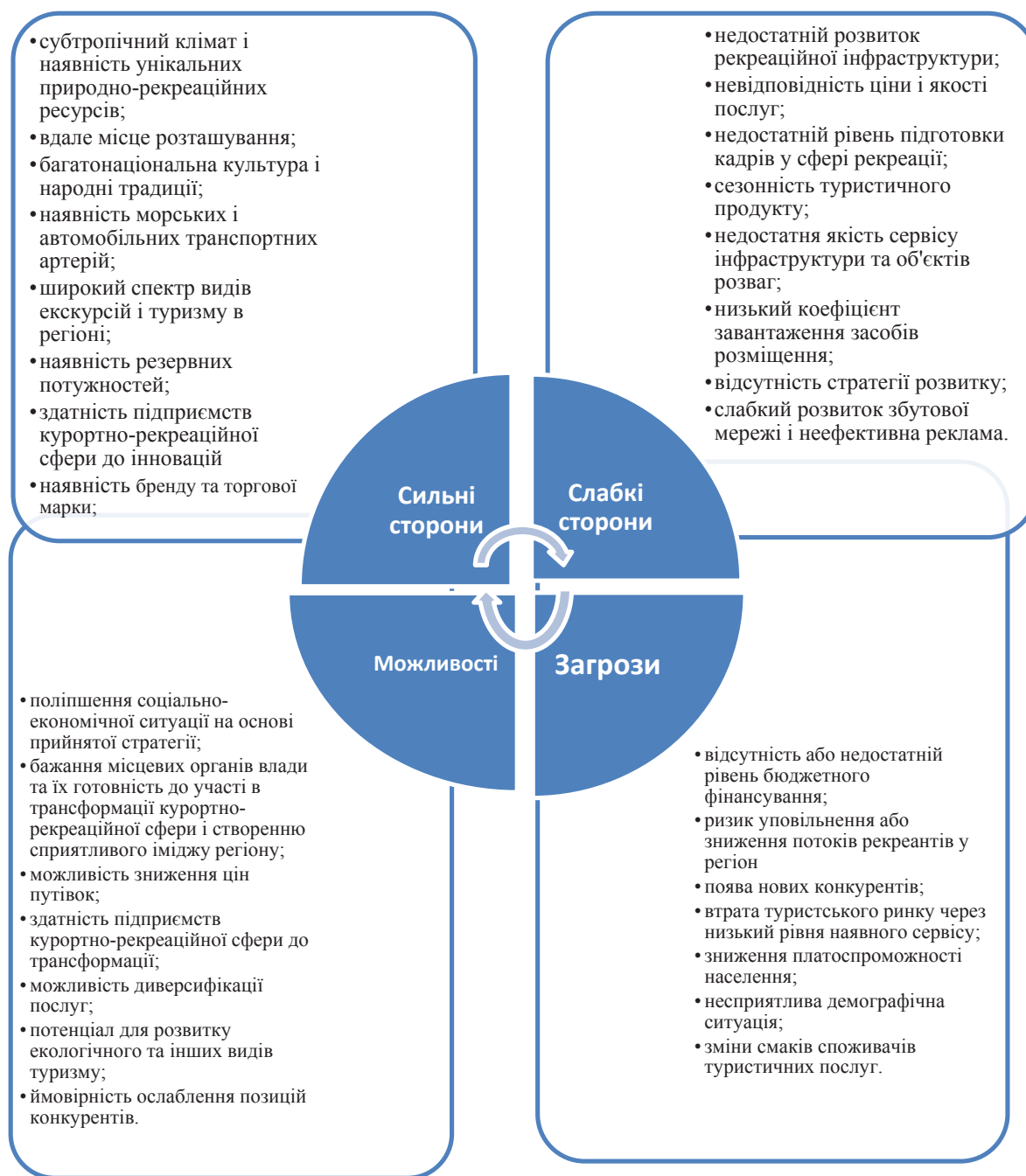


Рис. 1. SWOT-матриця курортно-рекреаційного осередку м. Коблево, Україна

Джерело: розроблено автором

**Висновки з даного дослідження.** Отже, проаналізований економічний, соціальний, екологічний, політичний вплив туризму на розвиток держави дозволяє зробити висновок про те, наскільки важливим є прямий та опосередкований вплив сфери туризму, а також наскільки складним і багатограним явищем є туризм. Головною особливістю розвитку сучасного туризму є трансформація туристичних організацій у міжнародні спільні підприємства, корпорації й асоціації. Це дозволяє значно поліпшити інформаційний обмін, забезпечити більш ефективне проникнення на зовнішній ринок, об'єднати зусилля партнерів в умовах загострення конкуренції на ринку туристичних послуг.

Важливо відзначити, що сьогодні склалася ситуація, коли підвищення цін на путівки не веде до збільшення прибутку, тобто на сьогоднішній день підприємства курортно-рекреаційної сфери вичерпали можливості екстенсивного розвитку (під екстенсивним розвитком розуміємо збільшення вартості путівки без підвищення якості обслуговування та надання більшого комплексу медичних послуг тощо).

Запропонованим соціально-економічний підхід щодо забезпечення трансформації регіонального туристичного осередку передбачає пошук варіанту його беззбитковості, при цьому паралельно збільшення числа оздоровлених. Варіація обмежень за

основними показниками дозволяє особі, що приймає рішення вибрати оптимальний варіант.

Високі темпи зростання туристичних поїздок і розвиток інфраструктури туристичного бізнесу будуть супроводжуватися загостренням конкуренції на національному туристичному ринку. Туристичним фірмам та операторам слід бути готовими до прийому великої кількості внутрішніх туристів, створювати відповідні умови, кадри, вивчати специфіку українських інтересів і потреб.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дудукіна О. П. Управління регіональним розвитком рекреації: теоретичне підґрунтя та інструменти розвитку / О. П. Дудукіна, П. Д. Дудкін // Сучасні особливості формування і управління інноваційним потенціалом регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15-17 жовтня 2015 р.) / М-во освіти і науки України, Терн. націон. техн. ун-т ім. І. Пулюя. – Тернопіль: ТНТУ, 2015. – С. 133-136.
2. Панухник Я. Г. Модернізація технологій управління підприємством як інноваційний чинник структурної перебудови муніципальних економічних систем / Я. Г. Панухник // Сучасні особливості формування і управління інноваційним потенціалом регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15-17 жовтня 2015 р.) / М-во освіти і науки України, Терн. націон. техн. ун-т ім. І. Пулюя. – Тернопіль: ТНТУ, 2015. – С. 142-144.
3. Мусієнко Д. В. Постмодерністська трансформація комунікативної культури в Україні в контексті розвитку туризму (1922-2003 рр.): автореф. дис. канд. іст. наук: 17.00.01 / Мусієнко Денис Володимирович; Київський національний ун-т культури і мистецтв. – К., 2006. – 19 с.
4. Курорт Коблево. Черноморское побережье. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://koblevo.com/>
5. Внутрішній туризм в Україні: окремі аспекти / ред. О. І. Лугова; Федерації профспілок України. – К.: Інститут туризму, 2002. – 162 с.
6. Козлова Т. Как я отдохнула в Рыбаковке. Из цикла «Испытано на себе» / Т. Козлова // Новости турбизнеса: всеукраїнський журн. – 2015. – № 25-26. – С. 12-15.
7. Публікація документів Державної Служби Статистики України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ukrstat.org/druk/publicat/>
8. Мохаммед Собхі Кдеір Хавамлех Державне регулювання галузі туристичних послуг як стратегія розвитку національних конкурентних переваг: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.03 / Мохаммед Собхі Кдеір Хавамлех; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2009. – 20 с.